

A ROMANTICISMUS ÉS AZ ERDÉLYI LÉLEK

Írta: Dr. JANCSÓ ELEMÉR

Az újkornak talán legjelentősebb és legnagyobb lelkiforradalma a romanticismus volt. Nem csak az európai államok határai, nem csak a társadalmi osztályok összetétele változott meg, de megváltozott első sorban az európai mentalitás, az európai lélek struktúrája is. Ennek a lelkiváltozásnak egyik legfőbb oka a romanticismusban keresendő. Ez a forradalom, mely a lelkekben oly hamar és győzedelmesen ment végbe az egyén jogainak kiharcolása volt az őt lekötő formák ellen, A százados lelki lenyűgözöttség után nagy fellendülést látunk egész Európában az irodalmak, filozófiák, művészetek és természettudomány terén egyaránt.

A romanticismus lelki forradalma nem múlhatott el a magyarságra nézve sem, melynek tudósai, művészei, írói mindig a nyugat felé tekintettek és készek voltak romantikus eszmék Magyarországon oly hamar talajra találtak és oly mély nyomokat hagytak irodalmunkban, bármikor kaput nyitni a haladás eszméinek. Hogy a hogy utóhatásait még most is érezzük, ennek legfőbb magyarázatát az erdélyi lélekben találjuk. E tanulmány célja épp arra a romantikus adottságra rámutatni

mely a romantikus iskola felléptét megelőzőleg is már megvolt az erdélyi lélekben és ezáltal megkönnyítette a romantikus eszmék elterjedését.

Erdély a romanticismusban a saját lelkére talált rá, saját érzéseit a maga mentalitásának megfelelően látta kifejeződni és így minden harc, minden ellenálás nélkül az új eszmék szolgálatába állott.

A romanticismus mint minden irreális célját határozottan nem ismerő irány sokszor hajlott a pesszimizmus felé. A klasszicizmus a maga zárt kerek egységével optimista jellegű volt. A romanticismus is, mint minden új irány, kezdetben optimista elvekkel indult harcba és csak a későbbi romantikus generáció művein látszik igazán meg, hogy ez az optimizmus mennyire hamis, magára erőszakolt dolog volt. A romanticismus a maga pesszimizisztikus adottságává! az erdélyi lélek egyik alapvető tulajdonságával, a melankoliával találkozott. És ez a rokon lelkiadottság szintén nagymértékben hozzájárult a romanticismus magyarországi sikeréhez. Az erdélyi írók tehát midőn a romanticiscus irányát megismerték, mind olyan sajátságokat kaptak, amelyeknek csirái a saját lelkükben is meg voltak és amelyek jórészt már velük születtek. A pesszimizmusban is, amelyet a külföldi romantikusoknál láthattak, a maguk lelkületére ismertek. A külföldi romanticismus, de különösen a francia gyakran szerette bemutatni a társadalomtól üldözött, megnemértett zsenit. *Erdély* saját nagy fiaira ismerhetett ezekben a megnemértett, torzon maiadt regény hősökben Vajon kapunk-e valahol másutt annyi, a romantikus ideáloknak megfelelő alakot, mint Erdélyben? Egy *Bolyaim* egy *Körösi*, egy *Apáczai* " a romantikus élethős legtisztább példáiul alhatnak. Az élet egy nagy szerepjátszás a romantikusok szemében. Ha nézzük a külföldi romantikusok főműveit nagy és tragikus hősök vonulnak el előttünk,

kik küzdenek, harcolnak de végül a közönyösség, meg nemértés miatt elbuknak. A romantikus élethős, a féligelő hatalmas, de képességeit kifejteni nem tudó hős, ki végül is vagy elbukik, vagy torzon marad. Vajon nem ezt a képet látjuk magunk előtt, a torzonmairadás sötét tragikumát, ha egy *Kemény*, egy *Ady*, geket látunk, akik gigászi munkát végeznek és mégis egy *Szabó Dezső* életét nézzük? Hatalmas egyéniség, munkájuk sohasem sikerül és ők saját egyéniségük hatalmas súlya alatt roppannak össze. Ez a torzonmaradás ma is kísértő sorsa nem egy erdélyi fényesen induló írói karriernek.

A romanticismus, mely mint irodalmi irány már a múlt század közepe táján hanyatlani kezdett nálunk, új erőre kapott *Erdély* két nagy fiában *Adyban* és később *Szabó Dezsőben*.

Ady, mint *Erdély* szülötte gyakran és sokszor hivatkozott *Erdélyre*, gyakran és sokszor valotta *erdélyinek* magát és lelkialkatában, egész írói működésében magánhordozta a tragikum bélyegét, az erdélyi elhivatást. *Ady* költészete, bár az teljesen az élet reális problémáiba kapcsolódik, mégis alapjában véve telve van romantikus adottságokkal. *Ady* volt az utolsó nagy magyar romantikus író. Nem csak költészetében, de életében is megnyilvánult ez. A romanticismus nála éppúgy kiélési forma, mint *Szabó Dezsőnél*. Erdélyisége mély és ezergyökerű. Költeményeiben nem egyszer ott érezzük a székely balladák- lüktető tragikumát. (" Valahol *Erdély* ősi szögében régi fal ősi málott bús boltok alatt süket falak őriznek egy diákot) ".

Romantikus és erdélyből hozott sajátja *Adynak* a zseni elzárkózottsága, meg nemértése is. Van-e szebb és tragikusabb felzokogása az egyedülálló romantikus léleknek, mint *Ady* " *Szeretném, ha szeretnének.* "

Az erdélyi irodalom szükségességét először és legszeniálisabban a romantikus *Ady* látta meg. 1910-ben ír erről híres tanulmányában " *Ismeretlen Korvin kódex margójára* ". Panaszkodik, hogy nincs magyar kultúra és, hogy nálunk minden idegen kézen van. " Sejtelem-ösvények vezetnek keresztül a *Királyhágón*; talán itt. Itt, ahol *Báványosvára* legtovább kacagta *Krisztus* gyülevész papságát, amely jött a legfrisebb ázsiai csordát besorozni *Petrus* nyájába. Mert az erő bizony nem ott van, ahol rögtönös a hajlás. Ha *Sabin* asszonyok lettek volna a tarkavérű lovas törzsek, már mindjárt agyonölelte volna a magyar a római férfit. Azám, de lépteim a *Királyhágó* erdőit tapossák s nem érzem magam *Julián* barátinak, aki visszavágyik *Nagymagyarországba*. Szegény *Nagy magyarország* talán sohasem is volt, csak *Erdély* volt mindig, erdő elve, Szilágyságon túl. " " *Erdély* adta nekünk a napkirályt, *Erdély* szerezte a mohácsi veszedelmet, hogy megszabaduljon tőlünk. És *Erdély* látott mélyen be *Európába*, jött a nagy égszakadás, jött a protestánsizmus és *Erdély* érezte legjobban, hogy ez lesz az ötödik, hatodik vagy nem tudom hányadik honfoglalás. S odakapcsolta magát *Európához*, lelkébe engedett mindent, ami jött s produkálta a legmagyartalanabb produkciót: az ujat. " " Mít keressünk? — hol keressünk? Úgy gondolom, meg kellene próbálni *Kazinczival Erdélyből* kiásni, ha élt és megtermékenyíteni azt a magyar típust, mely nem medve, holott *Erdélyben* több a medve. Ha százévekkel hátrább cammogunk és csak cammogunk és ujat nem tudunk adni, hacsak nem anti-kulturálisat, mi lesz velünk. Nem elég, ha vannak *Apáczai Cseri Jánosok*, ha nem mély a néplélek, hiába dobjuk belé a métermázsás követ is, nem fröccsen fel a víz egy méternyire sem. Csakugyan mi vagyunk azok, akiknek nem jutott a nemesebb fajok szükséges szenibilitásából? *Erdély* mást bizonyít, *próbáljuk Erdélyt*

folytatni, hátha lehet. " " Nemes és csodálatosan nagy királyom Hollós Mátyás, úgy-e zsémbes, úgy-e nagyon keserű, úgy-e nagyon hitetlen késői írődeákod? Néha vannak következő gondolatai: idejött régen egy vad, lehetetlen, bizonytalan de erősvérű fajta. Eleddig ereje volt roskadozva is élni s nemes idegeneket vérébe befojtatni. Mért nem lett belőle mégis semmi? Csakugyan kifelejtődött idegrendszeréből az a néhány szükséges idegszál? Miért nem képes reagálni és megnyergelni önmagát? Miért? Miért? De szép volna hinni, hogy ideküldettünk kibőjtölni- az árját. Mikor az árja belefül önmaga piszkába, mi helyébe ülünk és intünk Ázsiának: küldj új csapatokat, megtanítunk benneteket arra, hogy kell egy külömb kultúrát csinálni. De oh, rovom, rovom a fekete betűket és a fekete keserűségeket. Korvinád nemlétező margójára- nem hiszek. Én meddő vagyok és alighanem, hogy azonképpen nem halok meg. De, akiknek gyermekeik vannak. És gondolkozunk. És Apáczai Cseri Jánosok vagyunk. Német lesz-e, szláv-e, mi lesz a messze unoka? Rossz gondolat, bűnbevívő, de becsületes. Oh Napkirály, nincs igazam, de feléd fordulok. Én, aki szilágyi vagyok, mintahogy Szilágyi és szilágyi volt nagy asszonyanyád. És taposom, áthágom a Királyhágót s míg ebben az országban alig teszi, cselekszi valaki azt, amit cselekednie kellenék s ami eltemetné azt, hogy a nagy Fal mellől jöttünk, én, a te késő Íródeákod s mi mind keservesen szerencsére még csak ott tartunk, hogy: talán. Talán higyjünk. És keresünk. Valahol. Akárhhol. Erdélyben? Erdélyben! Akárhhol. " (Ady: Vallo-mások és tanulmányok)

E fenti idézetből láthatjuk, hogy a háborút közvetlen megelőző években már mennyire tisztán látta Ady, Erdély nagy jelentőségét,

Erdély Ady költészetében a tragikum felé hajlás is, az életnek pesszimista színekkel való festése. De

talán legerdélyibb és legromantikusabb adottság *Ady-nál* s ebben *Szabó Dezső* is megegyezik vele, a szélső, túlhajtott individualizmus. *Ady* egész világnézete sok rokonságot mutat a romantikus *Nietzsche* világfelfogásával, melynek középpontjában az élet határtalan szeretete áll. Érthető tehát, hogy *Ady* és később *Szabó Dezső* ezt a nitzschei romantikus életrajongást, mely nála még csak elvont formában jelentkezett kibővítették és költészetük középpontjába helyezték. *És hogy Magyarországon* éppen két erdélyi vált *Nietzsche* elveinek öntudatlan terjesztőivé, annak magyarázatát erdélyi és romantikus voltukban találjuk.

Erdély, mely annyi kiváló író adott a múltban a magyarságnak, a megváltozott körülmények között is megtalálta a maga hangját és tovább építi az erdélyi gondolatot, folytatja múltját.

Remenyik Sándor az " *Atlantisz harangoz* " c. kötetének előszavában Atlantiszhoz, az elsülyedt világrészhez hasonlítja Erdélyt, melynek harangjai mélyen a tenger fenékről megszólaltak. *Atlantisz* harangjai: *Erdély* írói, kik a művészet örök formájában sírják világga örömeiket, bánatukat, és élniakarásukat.